

MONEDE ANTICE ȘI BIZANTINE DIN COLECȚIA MUZEULUI NAȚIONAL BRUKENTHAL

Gabriel TALMAȚCHI*
Claudiu MUNTEANU*

Cuvinte cheie: Dobrogea, monede, secolele II a.Chr.-XIII p.Chr.

Keywords: Dobrudja, coins, 2nd BC - 13th AD centuries

Rezumat: În colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal se află trei loturi de monede romane și bizantine (numite de noi convențional A, B și C), două aparținând unor foste colecții private din localitățile Cisnădie (Carol Schultz) și Sibiu (Adam Walter), iar un al treilea a făcut parte din colecția Muzeului Asociațiunii din Sibiu (ASTRA). Aceasta din urmă este o donație din partea unei persoane necunoscute, făcută înainte de anul 1950. Cele trei loturi au o proveniență dobrogeană, după componența lor: denari, antoninieni, sesterți, ași, dupondii, emisiuni coloniale din bronz din secolele I-III, folles și alte nominaluri romane de modul redus din secolul IV p.Chr., dar și monede bizantine de bronz din secolele VI-VII și IX-X p.Chr. Cele trei colecții au fost alcătuite după același tipic. Pe de o parte, reținem un nucleu mare format din diverse monede de nominal diferit, din argint și metal comun, medievale și moderne, sau chiar contemporane. Pe de altă parte, remarcăm un nucleu mai mic format din piese romane și bizantine, împreună cu monede turcești medievale și moderne, monede rusești moderne și, mai important, monede moderne și contemporane. Multe dintre acestea din urmă sunt „exotice”, în special emisiuni chinezești și diverse asiatice, care nu pot proveni decât dintr-un port comercial, în acest caz Constanța.

Abstract: There are three batches of Roman and Byzantine coins (that we conventionally called A, B and C) in the numismatic collection of the National Museum of Brukenthal; two of them belonged to former private collections from Cisnădie (Carol Schultz) and Sibiu (Adam Walter), and the third one was part of the Astra National Museum Complex (ASTRA) collection. The latter is a donation from an unknown person made before 1950. The three batches have dobrodjan origins, according to their structure:

* Gabriel TALMAȚCHI: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, Piața Ovidiu nr. 12, Constanța; e-mail: gtalmatchi@yahoo.com.

* Claudiu MUNTEANU: Muzeul Național Brukenthal Sibiu, Piața mare, nr. 4-5, Sibiu; e-mail: munclaiul@gmail.com.

denarii, Antoninianii, sestertii, asses, dupondii, 1st-3rd century colonial bronze issues, folles and others reduced Roman coinage from the 4th century AD, but also 5th and 9th-10th centuries AD byzantine bronze coins. These three collections were made by the same pattern. On one hand, we retain a big core made of various different value coins, of silver and common metals, medieval and modern, or even contemporary. On the other side, we recall a smaller core made of Roman and Byzantine coins, along with Turkish medieval and modern coins, modern Russian coins and, more important, modern and contemporary coins. Many of them are "exotic", especially the Chinese and various Asian issues, which can only come from a commercial port, Constanța in this case.

*

Articolul își propune continuarea unui demers mai vechi al nostru de a identifica și publica din colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal descoperiri izolate sau tezaure provenite cert sau cu o mare probabilitate din spațiul dobrogean. Această colecție, care cuprinde astăzi peste 66.000 de exemplare, continuă colecția numismatică deținută de baronul Samuel von Brukenthal care, la începutul secolului XIX, era considerată „drept una din cele mai importante colecții europene”¹.

La lista de materiale publicate până în prezent,² adăugăm alte trei loturi de monede romane, romano-bizantine și bizantine (numite de noi convențional A, B și C), două aparținând unor foste colecții private din localitățile Cisnădie (Carol Schultz) și Sibiu (Adam Walter), iar un al treilea a făcut parte din colecția Muzeului Asociației din Sibiu (ASTRA), fiind o donație din partea unei persoane necunoscute înainte de anul 1950.

Aceste trei loturi au, cu siguranță, o proveniență dobrogeană, după compoziția lor: denari, antoninieni, sesterți, ași, *dupondii*, emisiuni coloniale din bronz de secol I-III p.Chr., *folles* și alte nominaluri romane de modul redus din secolul IV p.Chr., dar și monede romano-bizantine de bronz din secolele VI-VII p.Chr., bizantine din X-XI p.Chr. și una aparținând Imperiului Latin de Răsărit (secolul XIII).

Există și un alt numitor comun în cele trei colecții care confirmă proveniența dobrogeană și, mai mult decât atât, indică și posibilul loc de achiziționare a lor. Cele trei colecții au fost alcătuite după același tipic: un nucleu mare format din diverse monede de nominal diferit, din argint și metal comun, medievale și moderne, sau chiar contemporane, provenite din Transilvania și din vestul Europei (în special din statele germane). Apoi, un nucleu mai mic format din piese romane și bizantine, împreună cu monede turcești medievale și moderne, monede rusești moderne și, mai important, monede moderne și contemporane, multe dintre ele exotice, în special emisiuni chinezești și asiatiche diverse (care nu pot proveni decât dintr-un port comercial, în acest caz Constanța). Aceasta este și singurul loc de unde se puteau procura, în această combinație, astfel de monede în prima jumătate a secolului XX și în primele două sau trei decenii ale perioadei comuniste.

¹ ITTU 2008, p. 26.

² TALMATCHI & MUNTEANU 2009, p. 7-40; TALMATCHI 2010, p. 399-406; TALMATCHI & MUNTEANU 2013, p. 479-490.

Încă un argument pentru această proveniență este faptul că multe dintre monedele moderne și contemporane internaționale din aceste colecții provin din zone cu porturi cu activitate comercială.

În continuare vom face, sub forma unor cataloage, prezentarea detaliată a exemplarelor numismatice de interes.

*

A. În anul 1983, 327 de piese numismatice intrau în colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal, donate de către colecționarul Carol Schultz din localitatea Cisnădie, județul Sibiu. Conform procesului verbal 3164/4 august 1983, colecția acestuia se compunea din: o drahmă Dyrrhachium, nouă monede maghiare medievale, doi taleri de la Ferdinand III, patru monede de la Sigismund III, două monede republicane romane, o monedă de la Maria Theresia și 22 monede imperiale romane diverse, două monede bizantine, 55 de monede turcești, cinci monede Sadagura, 37 de monede rusești și 187 de monede străine moderne.

CATALOG³**Traianus**

A-1. AE; *sestertius*; 6h; 21,88 g; 30,5 x 31,3 mm.

BMC, III, p. 204, nr. 964-965, pl. 37, nr. 1, monetărie Roma, anii 112-114 p.Chr sau p. 216, nr. 1015, pl. 40, nr. 9, Roma, anii 114-115 p.Chr sau p. 218, nr. 1023, pl. 41, nr. 5, Roma, anii 115 (?)-116 p.Chr.; RIC, II, p. 288, nr. 624-625, pl. XI, nr. 205, Roma, anii 112-114 p.Chr.

Nr. inv. T 1734/2, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

A-2. AE; *sestertius*; 7h; 22,24 g; 31,6 x 32,5 mm.

BMC, III, p. 204, nr. 966 sau 967, pl. 38, nr. 1, monetărie Roma, anul 111 p.Chr.; RIC, II, p. 288, nr. 621-622, pl. XI, nr. 192, Roma, anii 112-114 p.Chr.

Nr. inv. T 1734/3, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

A-3. AE; *quadrans* ?; ?; 2,63 g; 17,8 x 18 mm.

³ Prezentarea în cataloagele celor trei colecții se face în ordine cronologică, pe emitenți; la identificări au fost folosite următoarele cataloage de specialitate: BMC I - H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, vol. I, *Augustus to Vitellius*, London, 1923; BMC III - H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, vol. III, *Nerva to Hadrian*, London, 1966; BMC IV - H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, vol. IV, *Antoninus Pius to Commodus*, London, 1968; BMC V - H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, vol. III, *Pertinax to Elagabalus*, London, 1950; DOC III/2 - Alfred Bellinger and Philip Grierson, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection*, volume III, Part 2, Philip Grierson, *Basil I to Nicephorus III (867-1081)*, Washington, 1973; DOC IV/2 - M. F. Hendy, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection*, volume IV, Part 2: *The Emperors of Nicaea and Their Contemporaries (1204-1261)*, Washington, 1999; MIB I - W. Hahn, *Moneta Imperii Byzantini von Anastasius I. Bis Justinianus I. (491-565)*, band I, 1973; MIB II - W. Hahn, *Moneta Imperii Byzantini von Justinus II. Bis Phocas (565-610)*, band II, 1975; MORRISON II - Cécile Morrisson, *Catalogue des monnaies byzantines de la Bibliothèque Nationale. Tome II. De Phillipicus à Alexius III (711-1204)*, Paris, 1970; MARTIN 1992 - Ferencz Martin, *Kolonialprägungen aus Moesia Superior und Dacia*, Budapest/Bonn, 1992; RIC I - C. H. V. Sutherland & R. A. G. Carson, *The Roman Imperial Coinage*, volume I, from 31 BC to AD 69, London, 1984; RIC II - H. Mattingly & E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, volume II, *Vespasian to Hadrian*, London, 1926; RIC III - H. Mattingly & E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, volume III, *Antoninus Pius to Commodus*, London, 1930; RIC IVa - H. Mattingly & E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, volume IV, Part. I, *Pertinax to Geta*, London, 1936; RIC IVb - H. Mattingly, E. A. Sydenham & C. H. V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, volume IV, Part. II, *Macrinus to Pupienus*, London, 1938; RIC, IVc - H. Mattingly, E. A. Sydenham & C. H. V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, volume IV, Part. III, *Gordian III to Uranius Antoninus*, London, 1949; RIC Va - H. Mattingly & E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, volume V, Part. I, *Valerian to the reform of Diocletian*, London, 1968; RIC VI - C. H. V. Sutherland & R. A. G. Carson, *The Roman Imperial Coinage*, volume VI, from *Diocletian's reform (A.D. 294) to the death of Maximinus (A.D. 313)*, London, 1967; RIC VII - C. H. V. Sutherland & R. A. G. Carson, *The Roman Imperial Coinage*, volume VII, *Constantine and Licinius A.D. 313-374*, London, 1966; RIC VIII - C.H.V. Sutherland & R.A.G. Carson, *The Roman Imperial Coinage*, volume VIII, *The family of Constantine I A.D. 337-364*, London, 1981; RIC IX - H. Mattingly, C.H.V. Sutherland & R.A.G. Carson, *The Roman Imperial Coinage*, volume IX, *Valentinian I - Theodosius I*, London, 1951.

Nr. inv. T 1734/16, MNBrukenthal; stare de conservare foarte precară.

Hadrianus

A-4. AE; *as*; 5h; 11,30 g; 24,4 x 25,6 mm; (pl.I, nr.A-4).

BMC, III, p. 486, nr. 1620, pl. 91, nr. 2, monetărie Roma, anii 119-138 p.Chr.; RIC, II, p. 444, nr. 831, anii 134-138 p.Chr.

Nr. inv. T 1734/4, MNBrukenthal; stare de conservare mediocru.

A-5. AE; *dupondius*; 5h; 7,11 g; 26,4 x 26,9 mm.

BMC, III, p. 484, nr. 1611-1613, pl. 90, nr. 17, monetărie Roma, anii 119-138 p.Chr. ?.

Nr. inv. T 1734/5, MNBrukenthal; stare de conservare foarte precară.

Antoninus Pius

A-6. AE; *As*; 6h; 10,37 g; 24,2 x 24,5 mm; (pl.I, nr.A-6).

BMC, IV, p. 223, nr. 1380-1385, pl. 33, nr. 1, monetărie Roma, anii 140-143 (și 144 p.Chr); RIC, III, p. 117, nr. 705 (a-c), Roma, anii 140-144 p.Chr.

Nr. inv. T 1734/9, MNBrukenthal; stare de conservare relativ bună.

A-7. AE; *As*; 11h; 8,40 g; 25,3 x 26,7 mm.

BMC, IV, posibil p. 300, nr. 1835-1837, pl. 45, nr. 6, monetărie Roma, anii 148-149 p.Chr.; RIC, III, p. 134, nr. 860 (a-c), Roma, anii 148-149 p.Chr.

Nr. inv. T 1734/14, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

A-8. AE; *dupondius*; 12h; 9,62 g; 24,1 x 24,9 mm; (pl.I, nr.A-8).

BMC, IV, p. 358, nr. 2091-2092, pl. 50, nr. 11, monetărie Roma, anii 159-160 p.Chr.; RIC, III, p. 146, nr. 977, Roma, anii 157-158 p.Chr.

Nr. inv. T 1734/11, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

Diva Faustina (Antoninus Pius)

A-9. AE; *sestertius*; 5h; 21,09 g; 31,9 x 32 mm.

BMC, IV, p. 244, nr. 1525, pl. 36, nr. 11, monetărie Roma, a treia emisiune.

Nr. inv. T 1734/6, MNBrukenthal; stare de conservare foarte precară.

A-10. AE; *dupondius*; 6h; 11,07 g; 25,6 x 26,4 mm; (pl.I, nr.A-10).

BMC, IV, p. 246, nr. 1539, pl. 37, nr. 6, monetărie Roma, a treia emisiune; RIC, III, p. 166, nr. 1154, Roma, postumă, anul 141 p.Chr.

Nr. inv. T 1734/7, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

Marcus Aurelius

A-11. AE; *Dupondius*; 12h; 10,19 g; 23,8 x 25,7 mm.

Nr. inv. T 1734/8, MNBrukenthal; stare de conservare foarte precară.

Marcus Aurelius/Commodus ?

A-12. AE; *As* ?; 12h; 9,88 g; 24,1 x 25,6 mm.

Nr. inv. T 1734/15, MNBrukenthal; stare de conservare foarte precară.

Commodus ?

A-13. AE; As ?; 5h; 8,60 g; 22,9 x 24,3 mm.

Probabil BMC, IV, p. 809, nr. 590-591, pl. 106, nr. 14, monetărie Roma, anii 186-187 p.Chr.; probabil RIC, III, p. 423, nr. 494, anii 186-187 p.Chr. sau p. 426, nr. 523, monetărie Roma, anii 188-189 p.Chr., dar trimiterile se fac la *sestertius*!

Nr. inv. T 1734/13, MNBrukenthal; stare de conservare foarte precară.

Commodus ?

A-14. AE; As; 11h; 11,02 g; 24,1 x 26,1 mm.

Nr. inv. T 1734/12, MNBrukenthal; stare de conservare foarte precară.

Caracalla

A-15. AE; As; 1h; 10,18 g; 24 x 25,6 mm.

BMC, V, p. 493, nr. 308, pl. 77, nr. 11, monetărie Roma, anul 207 p.Chr.; RIC, IVa, p. 307, nr. 567 (a-b), Roma, an 217 p.Chr.

Nr. inv. T 1734/10, MNBrukenthal; stare de conservare foarte precară.

Gordianus III

A-16. AE; *sestertius*; 8h; 15,64 g; 29,1 x 30,3 mm.

MARTIN 1992, 1.21.1., monetărie Viminacium, an III, anii 241-242 p.Chr.

Nr. inv. T 1734/1, MNBrukenthal; stare de conservare foarte precară.

Gordianus III ?

A-17. AE; *antoninianus* ?; 1h; 2,23 g; 17,2 x 19,5 mm.

Aversul este parțial lizibil, iar reversul este complet ilizibil.

Nr. inv. T 1734/17, MNBrukenthal; stare de conservare foarte precară.

Philippus I

A-18. AE; *antoninianus*; 2h; 2,04 g; 20,4 x 22,2 mm.

RIC, IVc, p. 68, nr. 2b, pl. 5, nr. 16, monetărie Roma, anul 245 p.Chr.

Nr. inv. T 1734/21, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

Gallienus

A-19. AE; *antoninianus*; 12h; 1,93 g; 17,7 x 19,2 mm.

RIC, Va, p. 147, nr. 193, pl. II, nr. 32, monetărie Roma, nedatată; în partea inferioară dreaptă a câmpului monetar litera S.

Nr. inv. T 1734/22, MNBrukenthal; stare de conservare foarte precară.

Constantinus

Tip *Iovi Conservatori*

A-20. AE3; *nummus*; 2h; 2,48 g; 19,7 x 22,3 mm; (pl.I, nr.A-20).

RIC, VII, monetăria Siscia, p. 423, nr. 7, *officina Δ* în câmp-dr.; **SI[S]** în exergă; datare: 313-315 p.Chr.

Nr. inv. T 1734/18, MNBrukenthal; stare de conservare relativ bună.

Constantius II ?Tip *Fel Temp Reparatio (FH4)*A-21. AE3; *nummus*; 4h; 2,08 g; 15,5 x 17,1 mm; (pl.I, nr.A-21).

Nr. inv. T 1734/20, MNBrukenthal; stare de conservare relativ bună.

ValensTip *Securitas Reipublicae*A-22. AE3; *nummus*; 1h; 2,32 g; 16,6 x 16,7 mm; (pl.I, nr.A-22).

RIC, IX, monetarie Siscia, p. 147, nr. 15 (b) tipul xliv (a); D pe P în câmp-st.; F în câmp-dr.; [A]SISCE în exergă; datare: 367-375 p.Chr.

Nr. inv. T 1734/19, MNBrukenthal; stare de conservare relativ bună.

Iustinus IIA-23. AE; *folles*; 7h; 11,26 g; 26,9 x 30,2 mm; (pl.I, nr.A-23).MIB, II, p. 94, nr. 43a, 40 *nummia, officina Γ*, monetaria Constantinopol, anul 5; datare: 569-570 p.Chr.

Nr. inv. T 1734/23, MNBrukenthal; stare de conservare bună.

Imperiul Latin de Răsărit

Tip A (1204- ?)

A-24. *Billon*; aspron trachy depreciat; imitație cu modul mic; 6h; 1,49 g; 19 x 24,6 mm; (pl.I, nr.A-24).

DOC, IV/2, p. 694-696, 30.1-30.22, pl. LII/30.

Nr. inv. T 1734/24, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

B. În anul 1982, 155 de piese numismatice intrau în colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal, prin confiscarea de la colecționarul Adam Walter din Sibiu. Conform procesului verbal 1920/26.06.1982, colecția acestuia se compunea din: o drahmă Dyrrhachium, 13 denari medievali de Ungaria, 2 exemplare VI groși din Polonia, 2 exemplare III groși din Polonia, 4 exemplare groși din Polonia și Lituania, 4 exemplare 1 ½ groși de Polonia, 3 monede din Ungaria, 2 helleri medievali, 3 exemplare ½ groși din Polonia, 3 groși lați din Transilvania, un kreuzer de Transilvania, o medalie Transilvania, 2 taleri Francisc I, un taler olandez 1646, 1 taler 1772, 15 exemplare diferenți kreutzeri de la Maria Theresia, Francisc II, Iosif II și Maximilian Iosef, ½ taler de la Iosif II, 5 medalii austriice, 5 exemplare de 5 lei România, 4 jetoane românești și un denga Rusia 1738, 4 copeici Rusia 1780, o monedă Sadagura, 2 copeici 1817, o rublă 1822, 3 copieci 1916, 20 copeici U.R.S.S., 4 piaștri Turcia, 8 aspri turcești medievali, 7 monede China din secolele V-IV a.Chr., 5 monede China perforate, o monedă japoneză, 4 medalii comemorative americane, o monedă Anglia 1915, 5 franci 1832, 2 exemplare de 5 pesetas Spania, o medalie Pius IX, o monedă Galeria Valeria, 2 monede Valentinian I, un bronz mijlociu Antoninus Pius, o monedă romană târzie, o monedă bizantină, un antoninian Filip Arabul, 7 denari Augustus, Caracalla, Commodus, Traian, Hadrian, un antoninian Salonina, 6 piese din bronz romane din secolul IV p.Chr., o piesă de bronz grecească secolul III a.Chr. și un fals contemporan după o monedă Macedonia din secolul III a.Chr.

CATALOG**Augustus**

B-1. AR; *denarius*; 6h; 3,74 g; 18,1 mm; (pl.II, nr.B-1).

BMC, I, p. 89, nr. 519-525, pl. 13, nr. 9-12, monetărie Lugdunum, anii 2 a.Chr.-11 p.Chr.; RIC, I, p. 55, nr. 207, Lugdunum, anii 7-6 a.Chr.

Nr. inv. T 1741/69, MNBrukenthal; stare de conservare relativ bună.

Traianus

B-2. AR; *denarius*; 7h; 2,76 g; 18,2 x 19,5 mm; (pl.II, nr.B-2).

BMC, III, p. 109, nr. 537-540, monetărie Roma, grupa a IV-a, pl. 19, nr. 1; RIC, II, p. 268, nr. 338, monetărie Roma, anii 114-117 p.Chr.

Nr. inv. T 1741/71/1, MNBrukenthal; stare de conservare bună.

B-3. AR; *denarius*; 7h; 2,60 g; 17,6 x 19 mm; (pl.II, nr.B-3).

BMC, III, p. 109, nr. 537-540, monetărie Roma, grupa a IV-a, pl. 19, nr. 1; RIC, II, p. 268, nr. 340, monetărie Roma, anii 114-117 p.Chr.

Nr. inv. T 1741/71/2, MNBrukenthal; stare de conservare bună.

Hadrianus

B-4. AR; *denarius*; 7h; 3,11 g; 17,2 x 19,4 mm; (pl.II, nr.B-4).

BMC, III, p. 315, nr. 581, pl. 58, nr. 16, monetărie Roma, anii 134-138 p.Chr.; RIC,

II, p. 366, nr. 225, pl. XIII, nr. 264, monetărie Roma, anii 134-138 p.Chr.

Nr. inv. T 1741/71/3, MNBrukenthal; stare de conservare foarte bună.

Antoninus Pius

B-5. AE; *sestertius*; 6h; 9,56 g; 24,6 x 27 mm.

Nr. inv. T 1741/63, MNBrukenthal; stare de conservare foarte precară.

Commodus

B-6. AR; *denarius*; 5h; 2,38 g; 16,7 x 17,2 mm; (pl.II, nr.B-6).

BMC, IV, p. 736, nr. 258, pl. 97, nr. 9, monetărie Roma, anii 188 (decembrie)-189 (decembrie) p.Chr.; RIC, III, p. 385, nr. 176, pl. XV, nr. 301, Roma, anii 188-189 p.Chr.

Nr. inv. T 1741/70, MNBrukenthal; stare de conservare relativ bună.

Caracalla

B-7. AR; *denarius*; 2h; 3,41 g; 18 x 18,7 mm; (pl.II, nr.B-6).

BMC, V, p. 420, nr. 4, monetărie Roma, an 211 p.Chr., pl. tip general 65, n. 3; RIC, IV, p. 238, nr. 184, Roma, anul 211 p.Chr.

Nr. inv. T 1741/68, MNBrukenthal; stare de conservare foarte bună.

Geta (Caracalla)

B-8. AR; *denarius*; 1h; 1,74 g; 18,7 x 18,9 mm.

BMC, V, p. 421, nr. 10-11, monetărie Roma, pl. 65, nr. 7, anul 211 p.Chr.; RIC, IVa, p. 324, nr. 75, pl. XIV, nr. 10, Roma, an 211 p.Chr.

Nr. inv. T 1741/72, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

Elagabalus

B-9. AR; *denarius*; 1h; 2,07 g; 18,1 x 18,5 mm.

BMC, V, p. 563, nr. 219-220, pl. 89, nr. 18, monetărie Roma, anii 220-222 p.Chr.;

RIC, IVb, p. 35, nr. 106-108, anul 222 p.Chr.

Nr. inv. T 1741/74, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

Philipus II Caesar

B-10. AR; *antoninianus*; 1h; 3,51 g; 20,9 x 24 mm; (pl.II, nr.B-10).

RIC, IVc, p. 96, nr. 218d, pl. 8, nr. 8, monetărie Roma, anii 244-246 p.Chr.

Nr. inv. T 1741/67, MNBrukenthal; stare de conservare relativ bună.

Salonina (Gallienus)

B-11. AE; *antoninianus*; 6h; 4,05 g; 18,2 x 21,7 mm.

RIC, Va, p. 192, nr. 5, monetărie Roma, nedatată, perioadă generală 253-268 p.Chr.;

în câmp dreapta jos sigla Δ.

Nr. inv. T 1741/73, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

Galeria Valeria

Tip *Veneri Victrici*

B-12. AE; *folles* sau AE2; 7h; 5,68 g; 23,2 x 26,7 mm; (pl.II, nr.B-12).

RIC, VI, monetărie Cyzicus, p. 588, nr. 58; *officina* Δ în câmp-st.; **stea** în câmp-dr.;

MKV în exergă; datare: 309-310 p.Chr.

Nr. inv. T 1741/61, MNBrukenthal; stare de conservare relativ bună.

Constantinus I

Tip *Providentiae Augg* (două turnuri)

B-13. AE3; 6h; 1,75 g; 16,8 x 17,2 mm.

RIC, VII, datare: 324-330 p.Chr.

Nr. inv. T 1741/74/5, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

Tip *Urbs Roma*

B-14. AE3; 6h; 2,49 g; 16 x 16,8 mm.

RIC, VII, monetărie estică, **SM(?)[?]** în exergă; datare: 330-337 p.Chr.

Nr. inv. T 1741/74/1, MNBrukenthal; stare de conservare relativ bună.

Tip *Iust Ven Mem*, postumă

B-15. AE4; 5h; 1,41 g; 13,1 x 13,3 mm.

RIC, VIII, datare: 342-347 p.Chr.

Nr. inv. T 1741/74/6, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

Constantius II

Tip *Fel Temp Reparatio* (FH3)

B-16. AE3; 1h; 1,66 g; 15,6 x 16 mm.

RIC, VIII, datare: 353-358 p.Chr.

Nr. inv. T 1741/74/4, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

Tip *Fel Temp Reparatio* (FH3).

B-17. AE3; 5h; 2,45 g; 15,5 x 15,9 mm.

RIC, VIII, monetărie Constantinopolis sau Cyzicus; •M• în câmp-st.; exerga ilizibilă; datare: 355-358 p.Chr.

Nr. inv. T 1741/62/2, MNBrukenthal; stare de conservare foarte precară.

Constans

Tip *Gloria Exercitus*

B-18. AE4; 12h; 1,70 g; 15,2 x 17 mm; (pl.II, nr.B-18).

RIC, VIII, monetărie Siscia, p. 355, nr. 103, 1ST; •BSIS• în exergă.

Nr. inv. T 1741/74/3, MNBrukenthal; stare de conservare bună.

Valentinianus I

Tip *Securitas Reipublicae*

B-19. AE3; 12h; 2,08 g; 17 x 17,6 mm.

RIC, IX, datare: 364-378 p.Chr.

Nr. inv. T 1741/74/2, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

Tip *Securitas Reipublicae*

B-20. AE3; 1h; 1,87 g; 16,7 x 17,3 mm; (pl.II, nr.B-20).

RIC, IX, monetăria Siscia, p. 147, nr. 15(a) tipul xvi; stea pe F în câmp-st.; M în câmp-dr.; ΔSISC în exergă; datare: 367-375 p.Chr.

Nr. inv. T 1741/62/1, MNBrukenthal; stare de conservare relativ bună.

Iustinus II sau Mauricius ?

B-21. AE; ½ folles; 6h; 5,28 g; 18,9 x 21,3 mm.

20 nummia; monetărie Thessalonica ?, anul ?.

Nr. inv. T 1741/65, MNBrukenthal; stare de conservare foarte precară.

Phocas

B-22. AE; 1h; 3,81 g; 21,1 x 21,6 mm.

MIB, II, p. 131, nr. 65b, 20 nummia, officina incertă, monetăria Constantinopol ?; datare: 603/604-609/610 p.Chr.

Nr. inv. T 1741/64, MNBrukenthal; stare de conservare foarte precară.

C. În fosta colecție numismatică a societății Astra din Sibiu se află și un lot de 523 de monede, donat sau vândut înainte de anul 1950. Colecția a fost formată cu siguranță în Transilvania, numărul de jetoane emise la Sibiu indicând probabil un colecționar din această localitate. Colecția este formată din: 7 jetoane emise la Sibiu, 2 taleri de Brașov, 1 taler Michael Apafi, peste 20 de exemplare groeschl de Transilvania, peste 60 de exemplare greschl de Transilvania, peste 180 de diferite tipuri de nominal kreutzer din Austria, 17 exemplare poltura Francisc Rakoczi al II-lea, câteva medalioane cu subiect religios, peste 150 de monede din statele germane, aproximativ 40 de monede moderne europene, 7 monede moderne

turcești, 3 monede rusești, o monedă Sadagura, 3 monede orientale, 12 monede China, o monedă divizionară Amphipolis, o drahmă macedoneană falsă (acestea două provenite dintr-o colecție din Sibiu-Turnișor), 7 emisiuni bizantine și o monedă romană târzie.

CATALOG

Valentinianus I

Tip *Gloria Romanorum* (8)

C-1. AE3; 7h; 1,69 g; 16,8 x 17 mm.

RIC, IX, monetărie Siscia, p. 146, nr. 5(a) tipurile v, vi sau vii; ; stea pe A în câmp-dr.; datare: 364-367 p.Chr.

Nr. inv. T 1286/9447, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

Iustinianus I

C-2. AE; *folles*; 7h; 17,14 g; 40,6 x 41,7 mm; (pl.III, nr.C-2).

MIB, I, p. 118, nr. 114, 40 *nummia*, *officina* B, monetărie Nicomedia, anul 13; datare 539/540 p.Chr.

Nr. inv. T 1286/9438, MNBrukenthal; stare de conservare relativ bună; perforat.

C-3. AE; *folles*; 7h; 16,48 g; 32,6 x 33,2 mm; (pl.III, nr.C-3).

MIB, I, p. 113, nr. 95a, 40 *nummia*, *officina* B?, monetărie Constantinopol, anul 21; datare: 547-548 p.Chr.

Nr. inv. T 1286/9439, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

Anastasius, Iustinus I sau Iustinianus I ?

C-4. AE; *folles*; 10h; 13,68 g; 25,2 x 28,2 mm; (pl.III, nr.C-4).

40 *nummia*; datare 512-538 p.Chr.

Nr. inv. T 1286/9440, MNBrukenthal.

Iustinus II

C-5. AE; *folles*; 6h; 11,51 g; 27,7 x 27,9 mm; (pl.III, nr.C-5).

MIB, II, p. 94, nr. 43a, 40 *nummia*, *officina* Δ, monetăria Constantinopol, anul 6; datare : 570-571 p.Chr.

Nr. inv. T 1286/9441, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

C-6. AE; *folles*; 7h; 11,17 g; 28,9 x 29,1 mm; (pl.III, nr.C-6).

MIB, II, p. 94, nr. 43a, 40 *nummia*, *officina* Δ, monetărie Constantinopol, anul 6 ?; datare : 570-571 p.Chr. ?.

Nr. inv. T 1286/9442, MNBrukenthal; stare de conservare precară.

Vasile II-Constantin VIII

C-7. AE; *folles* anonim; clasa A2; 6h; 8,49 g; 28,3 x 28,6 mm; (pl.III, nr.C-7).

DOC, III/2, p. 667, clasa A2, anii 976 (?)-1030/35 p.Chr.; Ivanisevic 1989, pp. 36-39, clasa A2, emis III, anii 1010/1015-1020/1025 p.Chr.

Nr. inv. T 1286/9443, MNBrukenthal; stare de conservare bună.

Vasile II-Constantin VIII

C-8. AE; folles anonim; clasa A3, varianta 40; 7h; 5,72 g; 26,3 x 27,5 mm; (pl.III, nr.C-8).

DOC, III/2, p. 662, clasa A2, anii 976 (?)-1030/35 p.Chr.; Morrisson II, p. 587, 596-597-cu modul mic, p. 598-cu modul mare, clasa A, anii 976-1025 p.Chr.; Metcalf 1970, p. 199-218; Metcalf 1979, p. 55-60, clasa A3, anii 1015/1020-cca 1030 p.Chr.; Ivanisevic 1989, p. 36-39, clasa A2, emisiunea III, anii 1010/1015-1020/1025 p.Chr.

Nr. inv. T 1286/9444, MNBrukenthal; stare de conservare relativ precară.

*

Rezumând datele prezente în catalog, reținem pentru început monedele aparținând perioadei romane, mai exact celor de până în secolul III inclusiv, înainte de reforma monetară a lui Diocletian. Astfel, prima piesă este un denar emis pentru Augustus la Lugdunum. Emisiunile secolelor I-III p.Chr. cuprind un număr de 29 de piese de argint și bronz (53,70 %), începând cu Traianus și încheind cu Gallienus astfel: Traianus (5 ex.), Hadrianus (3 ex.), Antoninus Pius (6 ex.), Marcus Aurelius (2 ex.), Commodus (3 ex.), Caracalla (1 ex.) Geta (1 ex.), Elagabal (1 ex.), Gordian III (2 ex.), Filip I (1 ex.), Filip II (1 ex.) și Gallienus (2 ex.). Emisiunile din secolul IV p.Chr., toate de bronz, cuprind un număr de 13 piese (24,07 %) astfel: Galeria Valeria (1ex.), Constantinus I (4 ex.), Constantius II (3 ex.), Constans (1 ex.), Valens (1 ex.) și Valentinianus I (3 ex.). Secolelor VI-VII le aparțin un număr de 8 piese (14,81 %) astfel: o emisiune neprecizată ce poate apartine împăraților Anastasius, Iustinus I și Iustinianus, Iustinianus (2 ex.), Iustinus II (3 ex.), un exemplar de la Iustinus II sau Mauricius și ultimul de la Phocas (1 ex.). Ultimele trei emisiuni (5,55 %) sunt emisiuni anonime (clasele A2 și A3 – varianta 40) de la împărații Vasile II-Constantin al VIII-lea, respectiv o imitație de modul mic, din billon (aspron trachy depreciat) aparținând Imperiului Latin de Răsărit, de tip A.

Perioada ultimului deceniu și jumătate de cercetare numismatică a îmbogățit în mod semnificativ informațiile privind materialul monetar specific secolelor I-XII p.Chr. descoperit în Dobrogea, prin apariția de numeroase articole, studii și monografii etc⁴. La toate aceste publicații se adaugă și loturile prezente, care completează tabloul general monetar.

Concluzionând, cele trei colecții cuprinzând în total 54 exemplare aparțin mai multor varietăți de nominaluri, specifice mai multor etape importante din evoluția monetară a unor mari imperii ale Antichității, aşa cum au fost cel Roman (43 exemplare, 79,62 %), Romano-Bizantin (8 exemplare, 14,81 %), Bizantin (2 exemplare, 3,70 %) și Latin de Răsărit (un exemplar, 1,85 %). Majoritatea se

⁴ OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU & OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 2000, p. 405-419; VERTAN 2002, *passim*; TALMATCHI 2005-2006, p. 331-374; DIMA & ELEFTERESCU 2009, *passim*; ISVORANU 2011, p.173-496; IACOB 2013, p. 226-232 pentru secolele I-III p.Chr.; CUSTUREA 2012, p. 617-635; OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 2003, p. 341-412; GÂNDILĂ 2003-2005, p. 109-166; IACOB 2009, p. 61-79, pentru secolele VI-VII p.Chr.; CUSTUREA 2000, *passim*; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001, *passim*; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2010, *passim*; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2012, p. 637-657; CUSTUREA & ADAMESCU 2013, p. 491-513; MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2013, p. 515-526, pentru secolele X-XII p.Chr.

păstrează în condiții precare de conservare; surprinde totuși achiziționarea lor pentru a constitui, alături de alte exemplare, colecții numismatice. Am considerat necesară publicarea respectivelor loturi monetare pentru a putea fi cunoscute în mod direct de către lumea științifică interesată de aceste aspecte numismatice și pentru a le integra realităților monetare stabilite, în acest stadiu al cercetărilor, pentru anumite perioade istorice ale Antichității și Evului mediu timpuriu din Dobrogea.

Este foarte probabil, ținând seama de mai multe argumente, ca ele să fi fost achiziționate din Constanța, monedele respective provenind din Dobrogea, posibil din zona Constanței sau a coastei maritime dobrogene.

BIBLIOGRAFIE

- CUSTUREA 2000 – G. Custurea, *Circulația monedei bizantine în Dobrogea (secolele IX-XI)*, Constanța, 2000.
- CUSTUREA 2012 – G. Custurea, *Monede bizantine recent descoperite în Dobrogea (secolele VI-VII)*, Pontica 45 (2012), p. 617-635.
- CUSTUREA & ADAMESCU 2013 – G. Custurea & L. Adamescu, *Noi descoperiri de monede bizantine în Dobrogea (secolele IX-XIII)*, Pontica 46 (2013), p. 491-513.
- DIMA & ELEFTERESCU 2009 – M. Dima & D. Elefterescu, *Monnaies de Durostorum-Ostrov (4e siècle av. J.-C.-6e siècle ap. J.-C.)*, Wetteren, 2009.
- GÂNDILĂ 2003-2005 – A. Gândilă, *Sixth to Seventh Century Coin Circulation in Dobrudja*, CN 9-11 (2003-2005), p. 109-166.
- IACOB 2009 – M. Iacob, *La circulation monétaire à (L) Ibida (Scythia Mineure) du Ve siècle au début du VIIe*, în: M. Wolosyn (ed.), *Byzantin Coins in Central Europe between the 5th and 10th Century*, Moravia Magna. Seria Polona, III, Krakow, 2009, p. 61-79.
- IACOB 2013 – M. Iacob, *Moesia Inferior între Orient și Occident. Identitatea culturală și economică a provinciei în contextul lumii romane*, București, 2013.
- ISVORANU 2011 – T. Isvoranu, *Monede grecești de la Tomis*, în colecția Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”, Pontica 44 (2011), p. 473-496.
- ITTU 2008 – G.-L. Ittu, *Scurtă istorie a Muzeului Brukenthal*, Bibliotheca Brukenthal, 29, Sibiu, 2008.
- IVANISEVIC 1989 – V. Ivanisevic, *Interpretation and dating of the folles of Basil II and Constantine VIII - The Class A 2*, ZRVI 27-28 (1989), p. 19-42.
- MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001 – Gh. Mănuțu-Adameșteanu, *Istoria Dobrogei în perioada 969-1204. Contribuții arheologice și numismatice*, București, 2001.
- MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2010 – Gh. Mănuțu-Adameșteanu, *Monede bizantine descoperite în Dobrogea, 1. Monede bizantine descoperite în nordul Dobrogei: secolele X-XIV*, București, 2010.
- MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2012 - Gh. Mănuțu-Adameșteanu, *Cronica descoperirilor monetare din județul Tulcea (X). Secolele IX-XIII*, Pontica 45 (2012), p. 637-657.
- MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2013 - Gh. Mănuțu-Adameșteanu, *Cronica descoperirilor monetare din județul Tulcea (XI). Secolele IX-XIII*, Pontica 46 (2013), p. 515-526.
- METCALF 1970 - D. M. Metcalf, *Interpretation of the Byzantine „Rex Regnatum” folles of Class „A” c. 970 - 1030*, NC 10 (1970), p. 199-219.
- METCALF 1979 - D. M. Metcalf, *Coinage in South-Eastern Europe, 820-1396*, Second Edition, Royal Numismatic Society, Special Publication, No. 11, London, 1979

OBERLÄNDER-TÂRNoveanu 2003 – E. Oberländer-Târnoveanu , *La monnaie dans l'espace rural byzantin des Balkans Orientaux – Un essai de synthèse au commencement du XXe siècle*, Peuce s.n. 1 (2003), p. 341-412.

OBERLÄNDER-TÂRNoveanu & OBERLÄNDER-TÂRNoveanu 2000 – E. Oberländer – Târnoveanu & I. Oberländer-Târnoveanu, *Quelques remarques sur la circulation des monnaies en bronze dans la zone des bouches du Danube à l'époque romaine (Ier-IIIe siècles après J.-C.)*, în: *Istro Pontica. Muzeul tulcean la a 50-a aniversare*, Tulcea, 2000, p. 405-419.

TALMAȚCHI & MUNTEANU 2009 - G. Talmațchi & C. Munteanu, *Completarea tezaurului de vârfuri de săgeți-semne monetare, descoperit în primul sfert al secolului XX la Jurilovca, județul Tulcea*, în: S. A. Luca (ed.), *Monedă și comerț în sud-estul Europei*, III, Biblioteca Brvketenthal, 39, Sibiu, 2009, p. 7-40.

TALMAȚCHI 2010 - G. Talmațchi, *About a small hoard including histrian silver coins of Apollon type discovered in Dobudja*, Pontica 43 (2010), p. 399-408.

TALMAȚCHI 2005-2006 – G. Talmațchi, *Date noi privind descoperirii monetare romane imperiale din Dobrogea*, Peuce s.n. 3-4 (2005-2006), p. 331-374.

TALMAȚCHI & MUNTEANU 2013 - G. Talmațchi & C. Munteanu, *Monede din spațiul pontic aflate în colecția numismatică a Muzeului Național Brukenthal (secolele IV a.Chr.-III p.Chr.)*, Pontica 46 (2013), p. 479-490.

VERTAN 2002 – A. Vertan, *Circulația monetară în Dobrogea romană (secolele I-III)*, Constanța, 2002.

A-4

A-6

A-8

A-10

A-20

A-21

A-22

A-23

A-24

Pl. I – Monede romane din colecția Carol Schultz.

Pl. I - Roman coins from the Carol Schultz collection.

B-1

B-2

B-3

B-4

B-6

B-7

B-10

B-12

B-18

B-20

Pl. II – Monede romane și romano-bizantine din colecția Adam Walter.

Pl. II - Roman and Roman-Byzantine coins from the Adam Walter collection.

C-2

C-3

C-4

C-5

C-6

C-7

C-8

Pl. III – Monede romane, romano-bizantine și bizantine
din colecțiile Adam Walter și Astra.

Pl. III - Roman, Roman-Byzantine and Byzantine coins
from the Adam Walter and ASTRA collections.